

МАШКОВСЬКА Л. В.,

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри соціально-
гуманітарних і правових дисциплін
(Уманський національний університет
садівництва)

АВРАМЕНКО О. О.,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки
розвитку дитини
(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)

УДК 341:338.48

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.46>

ТУРИЗМ ТА ТУРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

У статті досліджуються проблеми змісту поняття «туризм» та «туристична діяльність». Аналізуються різноманітні поняття, виявляються характерні складові такого економіко-правового явища, як туризм: тимчасовий виїзд особи, виїзд з місця постійного проживання, визначені законодавством цілі туризму. Проаналізовано необхідність удосконалення чинного законодавства України з порушеного питання. Звертається увага на основні способи та цілі державного регулювання в галузі туризму; основні пріоритетні напрями державної політики в галузі туризму; визначення і реалізацію основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму; визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони; спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму; визначення основ безпеки туризму; нормативне регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян); ліцензування в галузі туризму, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу; встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу; організацію і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму; визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму; участь в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму; забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав; безпеку туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, прав та законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд; збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові територій; створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, туристичні послуги, туристичні правовідносини.

Mashkovska L. V., Avramenko O. O. Tourism and tourist activity as an economic and legal phenomenon

The article examines the problems of the content of the concept of "tourism" and "tourist activity". Various concepts are analyzed, the characteristic components of such an economic and legal phenomenon as tourism are revealed: temporary departure of a person, departure from the place of permanent residence, the goals of tourism are determined by legislation. The need to improve the current legislation of Ukraine on the raised issue is analyzed. Attention is drawn to the main methods and goals of state regulation in the field of tourism; the main priority areas of state policy in the field of tourism; definition and implementation of the main directions of state policy in the field of tourism, priority directions of tourism development; determining the order of classification and assessment of tourist resources of Ukraine, their use and protection; allocation of budget funds for the development and implementation of tourism development programs; determination of the basics of tourism security; regulatory regulation of relations in the field of tourism (tourist, hotel, excursion and other types of services to citizens); licensing in the field of tourism, determination of qualification requirements for the positions of tourist support specialists; establishing a system of statistical accounting and reporting in the field of tourism and the resort and recreation complex; organization and implementation of state control over compliance with legislation in the field of tourism; determination of priority directions and coordination of scientific research and training of personnel in the field of tourism; participation in the development and implementation of international tourism development programs; ensuring the rights of citizens to rest, freedom of movement, restoration and strengthening of health, to a safe environment for life and health, satisfaction of spiritual needs and other rights, enshrined in the Constitution of Ukraine; tourism safety, protection of the rights and legal interests of tourists, other subjects of tourist activity and their associations, the rights and legal interests of owners or users of land plots, buildings and structures; preservation of the integrity of Ukraine's tourist resources, their rational use, protection of cultural heritage and the environment, consideration of state and public interests in the planning and development of territories; creation of favorable conditions for the development of the tourism industry, support of priority areas of tourist activity.

Key words: *tourism, tourist activities, tourist services, tourist legal relations.*

Вступ. Україна, завдяки своїм природним ресурсам, є державою з величезними потенційними можливостями стати одним із сильних суб'єктів всесвітнього туристичного ринку. В тих самих Карпатах є унікальні місця, яких немає ніде в світі, що є науково доведеним фактом. Туризм для України може стати одним з провідних джерел державного доходу.

В період з 1991 року перед Україною стояла мета відновити зруйновану за часів СРСР рекреаційну систему. 15.09.1995 був прийнятий Закон України «Про туризм» (далі – Закон), який і сьогодні регулює туристичну діяльність після багатьох змін та доповнень. Закон був покликаний дати правові основи туризму та створити нормативну базу для розвитку туризму в Україні. Ведуться суперечки з приводу багатьох положень, що містяться в ньому, але завдяки зазначеному Закону частково був структурований український туристичний ринок, створені передумови для розвитку українського туризму.

На даний момент ми можемо спостерігати серед пропозицій на ринку туристичних послуг ті послуги, які не передбачені Законом «Про туризм», проте не суперечать йому та відповідають міжнародним тенденціям розвитку туризму. Це говорить про те, що туристичний ринок в Україні йде далі, розвивається швидше, ніж законодавство. Українському споживачеві вигідніше відпочивати за кордоном, аніж підтримувати вітчизняний туризм, що зумовлено низкою причин, які часом не пов'язані з серйозними проблемами у розвитку туристичного ринку в Україні.

Проблемами туристичної галузі, зокрема правовими, займалися В.С. Качанівський, Ю.А. Грабовський, О.В. Скалій, Т.В. Скалій та ін. Найбільш активно туризм вивчався з точки зору економіки, маркетингу, в меншій мірі – з правової точки зору. Тому актуальність обумовлена необхідністю більш детального наукового вивчення туризму з правової точки зору.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення поняття туризму.

Результати дослідження. Туризм походить від французького «tourisme» від *tour* – прогулянка, подорож у вільний час, пов'язаний з виїздом за межі міста проживання, один з видів активного відпочинку, який об'єднує відновлення продуктивних сил людини з оздоровчими, пізнавальними, спортивними, і культурними цілями.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про туризм», туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [2].

Державне регулювання в туристичній галузі здійснюється шляхом:

- прийняття нормативно-правових актів щодо процедур туристичної діяльності;
- ліцензування туристичної діяльності, сертифікації послуг і контролю за дотриманням вимог чинного законодавства в цій сфері;
- виділення бюджетних субсидій на розробку і реалізацію державних програм і фінансування заходів з пропагування туристичних можливостей України;
- сприяння просуванню національних туристичних послуг через участь вітчизняних суб'єктів туристичної діяльності в міжнародних заходах.

Відповідно до законодавства, регулювання в галузі туризму здійснюють Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади в галузі туризму, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, а також інші органи в межах своїх компетенцій [3].

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі надається більше ніж 200 визначень туризму. А саме, науковці відмічають, що це один із способів фізичного виховання, спосіб пізнання і естетичного виховання, один із видів спорту і т.ін. Однак дані визначення розкривають лише з однієї сторони, але туризм – поняття багатогранне, його ще називають «феноменом 21 століття».

Ю.А. Грабовський, О.В. Скалій, Т.В. Скалій дають визначення, близьке до соціальних наук: туризм – це один із видів активного відпочинку, який здійснюється в процесі подорожі у вільний від трудової діяльності час, під час якого відбувається духовний, культурний, соціальний розвиток особистості та задоволення його рекреаційних потреб, оскільки він поєднує ранні види рекреаційної діяльності: оздоровлення, пізнання, відновлення виробничих можливостей і є складовою охорони здоров'я та фізичної культури [4, с. 54].

Одне з перших визначень туризму, прийняте ООН, трактувало туризм як, «активний відпочинок, що має вплив на покращення здоров'я, фізичного розвитку людини, пов'язаний з пересуванням за межами постійного місця проживання.

Більш ширше визначення цього поняття дає Академія туризму в Монте-Карло: «Туризм – загальне поняття для всіх форм тимчасового виїзду з місця постійного проживання в оздоровчих цілях, для задоволення пізнавальних інтересів у вільний час або професійно-ділових цілях без заняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування», тобто основний упор робиться на характер діяльності відвідувачів в місці, відмінному від місця проживання [6, с. 54].

В теперішній час найбільш широко використовується визначення, відоме як «генеральна теорія В. Хунцикера – К. Крапфа», яке визначає туризм як сукупність відносин і явищ, які є результатом пересування людей і перебування за межами місця їх проживання до тих пір, доки перебування не переходить в постійне місце проживання і не пов'язане з отриманням доходу.

Відповідно до одного з останніх визначень, запропонованих Статистичною комісією ООН в 1992 році, «туризм – подорожі і перебування в місцях, які знаходяться за межами звичайного місця постійного перебування подорожуючого, на строк не більше 12 місяців,

з метою отримання задоволення від відпочинку, в оздоровчих, гостьових, пізнавальних або професійно-ділових цілях, але без заняття там діяльністю яка оплачується». В даному визначенні критеріями для виділення туризму з інших видів подорожей є:

- звичайне середовище подорожуючого (місце перебування);
- строк подорожі і мотивація подорожі, що не належить до пошуку постійної роботи чи міграції;
- добровільність вчинення поїздки;
- попит на туристичні об'єкти, в тому числі засоби розміщення.

Для цього визначення характерний ряд обмежень, які носять суто економічний характер з метою використання їх для статистичної оцінки і порівняння.

Виїзд за межі звичайного середовища – перший критерій класифікації туристів.

Термін «звичайне середовище» був введений у використання на Оттавській конференції, для того щоб виключити з числа відвідувачів людей, які постійно здійснюють поїздки з дому на роботу і назад та не вважаються туристами. В країні, де існує правовий інститут прописки(реєстрації), звичайне середовище – це місце прописки, яке реєструється відповідними службами державної влади, що регулює міграцію населення.

В рекомендаціях по статистиці Всесвітньої туристичної організації параметри звичайного середовища характеризуються двома показниками: частотою відвідування об'єкта та його віддаленістю. Місця, які особа відвідує постійно, є елементом його звичайного середовища, навіть якщо вони знаходяться на значній відстані від місця проживання. Тому, наприклад, жителі прикордонних районів, які працюють на території суміжної держави і багаторазово виїжджають закордон, не можуть бути віднесені до категорії міжнародних туристів. Крім того, звичайне середовище включає об'єкти, що знаходяться в безпосередній близькості від місця проживання людини незалежно від частоти їх відвідування. Таке визначення сприймається людьми цих об'єктів, не тільки виробничих, але й також природних і культурних як елемент щоденності [4, с. 92].

Важливим і дискусійним є питання порогового значення відстані, яке необхідно покрити, щоб вважатися туристом. Так, в США до категорії подорожей належать переміщення більше ніж на 100 миль від місця постійного проживання. Переміщення на меншу відстань в статистиці туризму не враховуються. Однак, вказана відстань суттєво відрізняється по країнах і потребує спеціальних правок в кожному конкретному випадку. Таким чином, поняття «звичайне середовище» є спірним і дискусійним.

Тривалість перебування – другий критерій. Він вводиться у визначення туризму і дозволяє відрізнити туристів і екскурсантів від резидентів. Постійним мешканцем країни вважається особа, яка перебуває в країні не менше відведеного строку (це зазвичай строк тривалістю 12 місяців).

Важливим критерієм є цілі туризму, які дозволяють чітко виділити види діяльності, які належать до туризму і відносяться до пільгових митних, податкових та інших пільгових режимів, встановлених державою виключно для туризму.

Найбільш важливою ознакою туризму є вільний час, так як враховуються всі ознаки, які відрізняють туризм від подорожі та інших пересувань.

Головною метою туризму є відпочинок, отримання туристом задоволення і нових вражень, а також оздоровча і лікувальна, професійно-ділова, гостьова та ін. Мета туризму має відповідати суспільній моралі і доброму порядку. В міжнародному праві і праві розвинених держав поняття «добрий порядок», «розумний прибуток», «суспільна мораль» та ін. – це категорії, які закріплені в правових нормах. Мета, яка суперечить моралі – це військовий туризм і т. ін., які виходять за межі розуму і етичних правил людини. Правові норми більш ефективніші, коли вони підтримуються нормами моралі і законодавчо закріплені. На міжнародному ринку не заохочуються види туризму, які суперечать нормам моралі, з ними ведеться боротьба на законодавчому рівні.

Що стосується туристичної діяльності, цікавий той факт, що науковці вважають коректним використовувати термін «туристична діяльність».

Широкі верстви населення досить часто розуміють туристичну діяльність як зайняття туризмом, відпочинком, екскурсії, дозволя. В контексті господарських взаємовідносин туристичну діяльність визначають як виробничо-забезпечуючу діяльність, яка складається з надання різних туристичних послуг чи діяльність по організації подорожей з туристичною метою.

Більш широко туристична діяльність може визначатись як прояв соціальної політики держави, профспілок, підприємств з метою реалізації прав громадян на відпочинок, свободу пересування і т. ін.

Туристична діяльність може бути визначена як відношення, що пов'язують суб'єкт діяльності з середовищем і що ілюструються нескладною схемою: суб'єкт = туристична діяльність = середовище [5, с. 87].

Таким чином, можна говорити про поняття «туристична діяльність» в вузькому і широкому розумінні.

До конкретних форм прояву туристичної діяльності відносять стратегічну туристичну діяльність, яка полягає в підготовці цільових документів, зборі інформації, поясненні процесів і ситуацій, формуванні щорічних планів дій, моніторинг результатів діяльності.

До основних видів туристичної діяльності потрібно також віднести:

- діяльність туристичних агентів по руху та реалізації туристичного продукту;
- діяльність туристичних операторів по формуванню, просуванню і реалізації туристичного продукту на основі ліцензії.

Іншими словами, у відмінності від туроператорів, тур агенти продають вже готовий туристичний продукт, але не формують його.

Висновки. З проведеного аналізу окремих положень, в понятті «туризм», відповідно до ст. 1 Закон України «Про туризм», вказані основні ознаки туризму: тимчасовий в'їзд особи, в'їзд з місця постійного проживання, мета туризму. Нажаль, в законодавчому визначенні поняття туризму не відображаються моральні критерії мети туризму, що було б прогресивним кроком для України. В Законі, також, не розкрито поняття туристичної діяльності, яке є одним із найбільш тісно взаємопов'язаних з поняттям «туризм», теоретично необхідним поняттям.

Туризм є одним із найприбутковіших розвинених видів діяльності, яка потребує чіткого правового регулювання для успішного функціонування України як суб'єкта світового туристичного ринку. Тому, вирішення вищевказаних задач на законодавчому рівні допоможе швидше розвиватися туризму як важливій економічній сфері.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Качанівський В. С. Концепція розвитку туризму в Україні. Львів : Брама. 213 с.
4. Грабовський Ю.А., Скалій О.В., Скалій Т.В. Спортивний туризм: Навч. посібник. Тернопіль : Навчальна книга, 2019. 304 с.
5. Щербина В.С. Господарське право: Практикум. Київ : Юрінком, 2018. 320 с.

